

IBSEN

Autsak arrotu naiean nator, irakurle. Nik uste Noruega'ko antzerkigille gailien, jator au oso aaztua daukagula, auspean datzala gure artean. Bidezko ezik onuragarri deritzait bada, apurtxo bat bederen, gizon onetzaz iardutzea, aski merezi baidu. Munduaren zabalean bakan, oso urri izango dira antzerkian bere mailla jo dutenak. Erabateko naasketak sortu zitun... Egungo antzerkiari darion modernismo gordin ori bizi-bizi dakusgu beragan; bere aita da-ta.

Zorrotz, giar, gatzduna bere lan guztia. Egoskaitza? Ez nuke onenbeste esango. Arrotz, "raro" xamar... ori bai. Baina ez da arritzeko; ez aaztu guk gerkera ta lateran edan dugula, zurrupatu kultur-muiña. Igualekoxe alde... Bee aldeko ok beti gera biguin, beroago, emeagoak edo...Ia-ia sentimentu utsak. Ibsen, berriz, saioi odolekoa dugu, otzagoa, gizonagoa esango nuke. Gure aldean oso aldrebesa, beste ezpalekoa. Goitarrek (hiperbóreos) lurralde aietako jela-arkaitzen zakarra, otza dute. Benatsuäk, ori bai. Ixillik sufritzen ikasiak. Irripartxo bat garesti xamar galtzen dutenak. Guk, bada, emakumearen sentimentua, "zera" xamur ori; aiek gizonaren indar, sendotasuna. Jakiña, gizonaren barneko gora-bera oiek ezin ditezke neurri ixtu, matematikuetan moldatu. Elastiku, biurri dira oso. Orregatik, ba-dira tartetxoak bi aldeetan. John Keats'en itz saioiei D'Annunzio'ren latera goxo-sasikoari baino kutsu helendarrago bat darie. Ibsen ez, Ibsen, jaiotzez eta izatez,

sajoi porrokatu dugu, saioi ta gizon. Bere odolaren jabe.

Sartu gaitze Iainkogabeko gizon baten bizitz urduri-naasian. Erruki, konprentzio pixka bat eskatuko nizuke gure Ibsen aundi, baiña giza-joarentzat.

B I Z I T Z A

Estrina bere bizitza gaingiroki lardas-
katuko dut. Ibsen'en bizitza, Byron'enaren antzo,
ozpiñaren garraztasun berdeaz estalia dakusgu.
Ba-du arantzik eta odolik... Barne erroetaraino
aztertzen badugu, an edirenen dugu bere burruka
ta ustelaren azi beltz-beltza.

1826'an jaio. Umetandik arroxka izan,
beartasanak eraginda, aundikeri-ames urdiñak kea-
ren beltz biurtu. Errixka batean botika-mutil du-
zu. Emen ezin etsi, periodikuetan lantxo batzuk
ezartzen asi da. Urrena, komiku aldra baten buru,
erriz-erri dabil. Gizagajoa emen ere ezin zan la-
gun artean konpondu. Orain antzerkiari lotuko zaio.
Txalo beroenak uste dituanean txistu zorrotzak en-
tzun bear! Au da, au, karrerik ezin egin inun!

Bertakoek etzuen onartzen da, aberritik
iges, arrotz aldera doa. Bere aberria, Rubén Da-
rio'k "Los raros"en dion bezela, bere profetari
eskobadak eman zizkion andre enas, koipetsu, zor-
ritsu baiño etzan. Segur aski gure gizonak etzuan
malgo gizenik botako... Dinamarka ibilli du. Ber-
lin, Erroma ezagun zaizkio. Europa osoan Ibsen oler-
kariaren izena Dinamarka'ko Jorge Brandes'enaren
urrena dator. Alare olerkiak ez du asetzen. Ez,
beste zerbait ames du, ames aundia: gizartean apos-
tolutza eginik, mundu gorro au sustraitik aldatu.
Noruega'ko jela-mendietako Tolstoi berri biurtu
zaigu. Baiña arek bezela Biblia irakurriarren, ez
da ageri bere antzer-notiñetan, errusitarrengan
bezela, Berri-On argi xintarik ere. "Je ne lis
que la Bible: lecture forte, substantielle..."
esango digu berak idatziriko eskutitz batean. Er-
romatik ari dala -arrigarri benetan!- antziñako
Erromak ezin Aita Santuen Erromak ere ba-du izku-
turen bat bere barruarentzat: "Pedro donearen

eleizak, dio, alako itzal, bildur bat zirraratu zidan". Dana dala, esan dut bere lan guztietan ez dāla ageri lainko arrastorik ere.

Zartzaroan, erramu ostoak ere lurrera datoz noizbait, bere ospea beeruntz asi zanean, orduan ikusi zuan bere itz ederren utsa, utsa ta utsa... Mundua zere biurtu naia... Baiña zein da bat dānen kontra?

"Ich frage meise; antworten ist mein Amt nicht": nik askotan galdetzen dut; erantzutea ez da nere arazoa... Au dio Ibsen'ek Rosmer'en aoz. Ba-du mamia itz edo esate labur onetxek. Zortzi itz oietan emango nuke nik egillearen argazki garbi, egiazkoa.

I Z A K E R A

Sekula etzan bere lan-gai billa ibilli. Bere barnean zetzan naiko ixtorio, naiko zer eman. Burruka, sua, griña pranko... Sutara bota sugea baino biurri, artegagoa zan bere barrua. Ekaitz latz, larria irakiten zeramakiana.

Katilina, Hjoerdis, Hedda Gabler, Elena ta bere Oswald, Peer Gynt eta Juliano, Falk eta Eyolf ttipia, Nora, Brand eta Stockmann, ots, bere protagonisten andana oso-osea bere ezur da aragi bizi dituzu. Bere irudimen iorian kokaturik zeuden lurrezko notinak, arnas beroaz bizituak. Au ez da nik esaten dutalako, berak agertu digulako baizik.

Gogora dezadan dramalari ikaragarriak berak eginiko aitortza bat. "Brand" drama eder au konpontzen ari zan bitartean, lan-mai gainean, kristalezko ontziño batean, arrabio bat auki omen zuan. Gaixotzen ari zala konturatzen zanean arnari ustel bat urbiltzen zion. Arrabioak, aserre bizian, gaixoaldian pilloturiko pozoin guzia aurrean zeukanari sartzen zion. Egiteko au bukatu ondoren, berriz ere bizi, osasuntsu kristalezko ontziñoan... len bezela. "Orixe bera gertatzen zaigu guri, olerkari oeri", zesan gordinki Ibsen'ek. Tamala gero benetan!

Asko luza ninteke gai ernegarri ontan,

oso aberatsa baita Ibsen'en iturria. Baiña, esana dutanez, bere lan batzuk ikusiaz, bera ikusia daukagu.

E R E D U A K

Ibsen badugu ere ideia-antzerkiaren aita, ez litzake bidezko bere lanak bizitz onen egi ta errealitatea ez duala dizdiratzen esatea. Bere presun guziek bizitza dan bezela dagite, barrukoi-agoa, axalekoa baiño. Ze axol bere antzerkiaren nasmus-ariak baitipat barrukoi, ideiazkoak badira? Onek apika atsegingarriago, bizidunago egiten du presun bakoitzaren gertakari bat. Anima, gogo arro, biurriko gizon-emakumeak beti. Beuren ideien argira gizartea naasten duten gezur-salerosketak ikusiaz, oen aurka altxatzen dira ausarki. Beuren ideiak garbi gorde nai dituzte, ez dute porrot egin nai, baiña azkenean burua makurtu bear. Jakiña, buru-makurtze ontan ez dugu apaltasun izpirik ikusiko; bai zera... Lotsaren gorria danen aurrean ezin eramanik, eriotz billa doazi geienetan.

Gizarteko gezurren kontrako asaldatze onek lotzen ditu bere eredu-notiñak oro. Denak sendi batekoak dirudite. Gizon ikasiak, burgesak; emakume ameslariak... Denak oso goruntz so dagi tenak, barruko kixkalgarrri duten egi-egarri ori gizarte gezurti onengandik urrun; oso urrun ase nai dutenak. Presun auen ao, itz apostoladutza, esan nai guzia Egilleak bere orde z emandakoa da. Atzo Falk olerkaria zan beti ezkontzan, beti derrior bukatzen dan maitasun burgesaz parre zegiana. Gaur Stockmann osagillea, "erriaren arerioa" bereak diru-naikeriz iturri pozoitu batetzaz baliatu nai diranean, egite galgarri au galeraztearren, bere galbideari ezaxolki lotzen zaiona. Biar Rosmer, Artzai protestantea, bere "eginbear, ideia berriak" aurrera eramatearren, erlijio ta sendiarekin betiko autsiko duana. Asko ta asko onela, geroago ikusiko ditugunak. Danak barru-indar, kemen berdiñekoak; danak dute "bere" egin bearraren fede argia. Itza aqsart, sarrastatzaille, gordin darabiltenak, egillea bera erbesteratu zuten burruka ta eztabai daen oiartzun antzo...

Gizon oen ondoren beste emakume-andana

arrigarri, berezi bat dakusgu. Eme irudimen argikoak, metafisikaz moskor, euren gogai-suaren erregai, ondakin errukarriak. Maizenik koskatik kanpokoak dira, nerbio zartatu, galduak; zoratuak, anima naastu, aldrebesakoak. Arpegiaren zurbillean, begi zulo sakonen illunean ageri zaie absolutuaren egarri dan barne bizi urduri ori. Bere eskuetan bizitzaren izkutua burnizko kutxatxo bat dute. Ezin ordea, ideki. Indarra, alegiñak... Dena alperrik. Beatz uxterrak odolean gorri, arpegiak ezinaren izerdi zuria... Izkutua...

Emakume oen adimen-zabarkeriaren exenplutzaz Hedda Gabbler ekarriko dut. Emakume galdu, erage, zain eria bera. Gaztaroko maitasun jolas lizunetan neskustasun xuria bestua dizu. Tesman gizon paketsuarekin ezkontzan lotuta, bizitz alai goxo daramala dasaiguke, ala dirudi. Baiña ara, berriz, bere olde, instintu gaiztoa azkatu... Ez du legearen katerik nai, lotzeke, nai duan bezela bizi baiño. Atsegin-gose amorratuak borbor dirakio sabel-zorroan. Itsas bare, plaunean ekaitz beltza lertu oi dan eran. Baiña ez ditu nolanaiko atsegiñak nai. Arrunt eta xeati leporaiño egiñik dago. Onatx bere amets guria: "Edertasunaren ditzira dan zerbait aundi egiteko" gizon baten naimen, borondatea, bere eskuetan izan.

Anartean amorru bildurgarri batek artu dio erabat barrua. Thea bere lagun maiteen danaren maitasun garbia susmoz eta tukuz lardaskatzea etzaio ba otu. Otu ezik egin ere bai. Bultzatu du berriro Lovborg, Thea'ren senarra, maltzurki zirikatuz, lenagoko bide okerrera. Erretzen dio lagun berriari galdua zuen idazlan baliotsu bat. Lovborg, zorabearrean, billa ta billa dabil etsi ezinean. Heddak orduan, onen-onena bizlari azkena ematea duala esanez, patxadan arma eraillea uzten dio eskuetan. Odol otza gero... Lovborg'ek, ume batek bezelaxe bere esana beteaz, begi biak maitearengan ezarririk, tiro lotsagarri bat josten dio bere sabelpearri. Ziplo lurean datza. Urre-ratzen zaio Hedda ta auxe besterik ez dio esanen: "Au tamala...! Lotsagarrikeria ta itsuskeria jausi dira, birao zikin antzo, nere esku nazkagarriek irutu duten gauza guztien gainera!"

Ia gaurtik Hedda'ren bizitzak ez du izate arrazoirik. Berak ere galdutzat jotzen du. Parre algara bat entzuten da nazkagarri, ero batena bailitz... Pianoan jotako inpernuko "vals" baten soinu ikaragarriak eta... bere bizitz beltza etengo duan danbatako legorra... Bereak egin du.

Emakume oentzat bizitza sukarra da; ol-
dozmena, zigor. Betiko bizimodu eresbatunak nazka ematen die. Orregatik, bere gogaien ego arinetan an goian bizi dira, ames-errian, gizartearengandik urrun. Bizi edo ala nai beintzat. Besterik ezin dutenean, bekaizkeriz bederen, jarraitzen die euren ames zatiñoa betea ikusten dutenei. "Zoazi, dio Marta'k Dina'ri "Gizartearen sostengarriak"-ean, zoazi zorionak zaramazkian tokira, andereino maite, itsas zabalaren gaindik. Zenbat aldiz ez dut nik amestu itsas xoragarri ori... Zein ederki egon bear dan an... Zerua zabalago, odeiak gorago, bularrak arnas garbi, ezeago,..Agur!"

Ikusi ditugu borobillean Ibsen'en eredu-tankerak. Bai gizon, bai emakume. Urrengoan eredu oetan zer dakusgun emango dut. Baitipait askatasuna, indar-kemena, maitasuna, izkutua.

Olaberria'tar Ildefontxo, oim.

- Erri-Berri'koa-

